

Sándor János

EGYSZER VOLT EGY TEÁTRUM...

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy teátrum, ahová harminchárom évvel ezelőtt aláírtam első szerződésemet, annak ellenére, hogy a vizsgarendezésem Győrött került színre...

Diplomaosztás után, friss oklevéllel a zsebemben az Erzsike presszóban ültem, amikor a tanulmányi osztályról üzenetet kaptam: egy órára menjek a Fészekbe és szerződötési ügyben Gáti Pípiet keressem.

Pontos időben ott voltam és kíváncsian mustráltam a kerthelyiség minden valamirevaló növendégét - hiába, mert az illető nem nő volt, hanem egy vértolulós, húsos orrú, jovialis férfi, a kaposvári színház újonnan kinevezett igazgatója. Ezernyolcszáz forintot érő szerződéssel kínált meg és így az 1963-64-es évadot, első színházi évemet a Csiky Gergely Színháznál kezdem.

Jó társulatot hozott össze Gáti. Ott volt többek közt a harmincas évek nagy molesztárja, Gábor Mara - művészig is elég lerobbant volt már akkor -; Rózsa Tibi a két méteres óriás-bonviván s az apró termetű karakterszínész, Tóth Béla, akit már akkor is „bácsiztak”; a szőke, szívtipró Pálfi Alice; a remek jellemszínész Homokay Pali bácsi, az egykori maszek színház igazgatója; a három pompás komédiás: Olsavszky Éva, Egervári Klári és Kun Vili; a fanyar hős: Forgács Tibor, no meg a „kis Komlós”.

Két kitűnő rendező adta meg a társulat rangját: a forradalom után börtönt járt Horváth Jenő, akit vasszigora és egyetlen következetessége miatt „gonosz” előnévvel ruházott fel a szakma és az ötvenhatban disszidált, majd alig egy éve hazatért Bozóky István, aki félállásban dolgozott csak Kaposváron. Vele szerződött állandó tagnak félelmetes ironiájú, szép színészű felesége, Bartha Mária.

Megilletődötten néztem körül a kopott aranyozású nézőtéren, ahol ijesztően recsegtek a szakadt bársonyú székek. Az egész épületet valami avított porszag lengte be, mint egy alvó Csipkerózsika kastélyt, ám nekem mégis gyönyörűséges volt ez a teátrum, mert hittem, itt fogom megváltani a világot.

Nagy reményekkel vártam a társulati ülést. Shakespeare darabokról álmodoztam, meg Dürrenmátról, legrosszabb esetben Schillerről, esetleg Csehovról. Ezzel szemben az igazgató beszédéből megtudtam, négy operett: a Mária főhadnagy, a Sztambul rózsája, a Lili bárónő, meg a Fehér ló várám és gyógyírként a Légy jó mindhalálig Berek Katival Nyilas Misi szerepében. Nesze neked világmegváltás! Lelombozva mentem az igazgatói irodába, hogy a felkészüléshez szükséges példányokat elkérjem.

- A Mária főhadnaggal fogod kezdeni - nyomta kezembe a darabot Gáti.

- Mikor lesz belőle olvasópróba? - kérdeztem aggályoskodva, hisz mesterem, Nádasdy Kálmán arra tanított, ne kezdjünk rendezni alapos felkészülés nélkül.

Pípi az órájára nézett:

- Tíz perc múlva!

Igy indult a szakmám Kaposváron. Ma már tudom, hogy Gáti jóvoltából - egész ottlétem alatt atyai szeretettel egyengette sorsomat - a főiskola elméleti felkészítéséhez a lehető legjobb gyakorlati kiegészítést kaptam. A sok operett-rendezés belém rögzítette a ritmus fontosságát, megadta a színpadi helyzetekkel való - akkor még úgy hittem - büntetlen kísérletezés lehetőségét és a képtelenségig kiélvezhető komikum az abszurditás felé fordította érdeklődésemet. Bozóky Pista színészvezetése, tévedhetetlen szituációteremtő készsége, Horváth Jenő képalkotó

színpadi szépérzéke, hajszálpontos darabértelmezése és a színészekkel szembeni tántoríthatatlan igényessége pedig követendő rendezői példának bizonyult.

Az első fejtörést nem a színpadi munka, hanem a lakáskérdés okozta számomra.

Akkoriban csak egyetlen színház volt a városban, a Dózsa György úti, amit a teátrumban az ott uralkodó állapotok miatt csak „megtört szívek házá”-nak tituláltak. Ott azonban nem akadt már számomra szállás, ezért a lágyszívű direktor engedélyezte, hogy a gondokszágot ellátó Mihócsáék mellett - a jó Lajos nem csak színházgazda, hanem a kórus tenor szólóamának oszlopa is volt, - egy öltözőben húzzam meg magamat. Ez aztán fejedelmi kényelmet jelentett, mert esténként a klubból egyenesen a vetett ágyba mehettem, anélkül, hogy az utcaára kitétem volna a lábamat.

Pezsgő klubéletet éltünk az előadások után. Az igazgatóság véget nem érő kopogós rőmit játszott - a parti állandó tagjai: Gáti Pípi, Németh Lili gazdasági igazgató, a férje Korándy Dénes buffőszínész és egy valamikori színésznő, Szabó Tibi, aki akkor már csupán sűgőként működött. Naponta délután hattól klubzárásig járt a kártya s a nevezetes asztalt kibicek hada vette körül. Szerencsésnek érezte magát az, aki egyszer-egyszer bekerült s megkopaszatott a partikban.

A társulat nagy részéről nem mondhatom, hogy absztinens volt. A cseresznye járta akkoriban, amit a pesti Ifjú Művészek Klubja nyomán, ha feles volt „nagy”, ha három centes „kissasnak” becértünk. Bár a klub zártkörű volt, Gáti Pípi engedélyével esetenként megjelent ott egy különös alak: Tapsi, a vonzó, vöröshajú kozmetikusnő, Erika lovagja. Elálló füleiről kapta nevét ez a szeretnivaló, zsidó szatócsba oltott szocialista milliomos. Nyűtt zakóban, harmonikaként cipőjére hulló nadrágjával, ha megjelent a kártyaasztalnál, mindig akadt számára üres hely. A pénz nem számított nála. Igaz, meg is dolgozott érte, mint fényképűgnyök. Autóval járta a falvakat - sofőrt tartott! - és két külön fényképből soha nem volt esküvői fotókat „manipulált”, kérésre, akár színeset is. Ilyenkor a szemeket, a haját és a ruhákat tetszés szerint színezte. A nászfényképek valóságos Rubense volt, nem kisebb tiszteletdíjat hajtvá be műveieért, mint nagynevű elődje. Tapsi a maga nemében művész volt és szerette is a komédiásokat. Számos kolléga köszönheti egzisztenciája megalapozását a tőle kapott és soha vissza nem fizetett kölcsönöknek.

A színház az új igazgatás alatt bemutatói számát tizenháromról tízre csökkentette, s a megelőző év zilált, fegyelmezetlen teátrumából viszonylag szervezetten, rendezetten működő művészeti intézménnyé vált. Ezek a kedvező változások elsősorban a munkajogilag beosztott, ám a valóságban főrendezőként működő Horváth Jenőnek voltak köszönhetőek.

Ha arra keresem a választ, mi is volt akkor a Csiky Gergely, vagy ahogy mi becértük, a Csiky-csuki színház törekvése, egy ma már talán bombasztikusnak tűnő, ám ma is vállalt nyilatkozatomat idézem: „Mindenben az igazat s nem csak a valót keressük, minden előadásban az emberről akarunk szólni az embernek.”

Hamar beilleszkedtem az együttesbe s igazi élvezetet jelentettek a Mária főhadnagy próbái - bár operett előadást addig még soha nem láttam! A főiskola védett üvegburájából is sikerült sérülésmentesen áteveickelnem a sokkal ridegebb, számítóbb, farkastörvényű, de akkor még ugyancsak zárt színházi valóságba, talán azért, mert Gáti személyisége arra predestinálta, hogy egy szinte patriarchális szeretszínház-csírát hozzon létre.

A munkaidőt nem ismerő próbák fáradságát mókák, ug-ratások, bolondozások feledtették. Egervári Kláival - Egérnek hívuk - kedvenc játéknak volt, hogy a Május 1. utca két oldal-
ról átkiabáltunk egymásnak:

- Gratulálók! Tegnap láttalak a színházban. Zseniális vol-tál!

A járókelők persze tátott szájjal figyelték a különös „pro-
dukciót” és a legtöbbjük igyekezett megtudni ki is a két „zseni”!

Mária főhadnagy különben nagyszerű előadás lett. **A** „Színház volt, amely... nem enged teret az üres komé-
diázásnak; egy zilált évad után polgárjogot szerez - és mindenk-
előtti polgárjogot - a színészi munka igazi tartalmának, az ábrá-
zolásnak” - írta a Somogyi Néplapban László Ibolya. Nem vélet-
lenül, hisz a játszó személyek között ott volt Olsavszky Éva, Kun
Vili, Egervári Klári, Varga Tibi, Pálfy Alice és Somogyi Géza. Az
operett egyszerűen harminc előadást ért meg...

November hetedikén a Mária főhadnagy alkotói hivat-
losak voltak a megyeházán rendezett ünnepi lakomára. Mulatós,
jó hangulatú este volt s én csak akkor komorodtam el, amikor a
„felsőség” szelíden, de határozottan követelni kezdte: a színészek
adjanak rögtönzött műsort! Hát semmit nem változott a világ a
gyalogszínészet óta? Úgy tűnt, semmit, mert az egyik művésznő
még az asztalon táncolást is vállalta...

A Légy jó mindhalálig próbáira még ma sem tudok
meghatódás nélkül visszagondolni. Fantasztikus volt
Berek Kati nyíltszívű, tiszta tekintetű, törékeny Nyilas Misije, Hor-
váth Jenő esendő Valkay tanár ura, Homokay tiszteletet paran-
csoló Pósalakyja és Gáti Pipi csupa szív Igazgatója. S az egyik di-
ák, Szegedy szerepében a színház mostani művészeti titkára,
Kamarell Márta „rakoncátlankodott”. „Ünnep a színházban” - ír-
ta a bemutató alkalmával a helyi sajtó.

Ha elsajátítottam a színpadi világítás művészetét, azt ki-
zárólag Horváth Jenőnek köszönhetem. Végig figyeltem Stuart
Mária rendezését, kivált a világítási próbáit (Hasznosi volt a kitű-
nő fővilágító), amelyek valósággal dramaturgiai fordulatokat és
súlypontozást adtak az előadásnak.

A mindenben igényes „gonosz” Horváth a próbák folya-
mán többször kifogásolta Forgács Tibi ruhájának szabását és ha-
látra gyötörte Bélát, a cukorbeteg férfivarroda-vezetőt, hogy újra
meg újra javítson a jelmezen. Végül az utolsó főpróba után a dű-
hös rendező elégedetlensége jeléül miszlikekre vágta a sorsüldö-
zött jelmezt. Béla dermedten nézte, mint foszlik cafatokra műre-
meke, majd egy hatalmas szabóollót felragadva:

- Most én váglak téged darabokra! - kiáltással, ollóját
csattogatva a rémülten menekülő Horváth Jenő után eredt.

Jenő félelmében kiszaladt a portán, s a sétány bokrai és fái
között igyekezett egérutat nyerni. Az ámuló sétálók közt nagy
revelációt keltett az utána nyargaló, ollót csattogató, habzó szá-
jú főszabász a jelmezben nyomában loholó színészekkel, akik
kétségbeesetten igyekeztek megakadályozni a küszöbön álló tra-
gédiát - szerencsére, sikerrel...

A Lili bárónő próbáin ismertem meg a tüneményes hu-
morú, kiváló fiatal karmestert, Tamay Gyurit. Pompás
hecceket követtünk el együtt. Egy alkalommal én az ő maszkjáb-
an lementem az orkeszterbe és levezényeltem a finálé ultimót,
miközben ő engem utánozva a színpadon „átrendezte” a dőb-
bent színészeket. Egy-egy havi gázsinkba került a móka, mert Pi-
pi „az igazgató” irgalmatlanul megtorolta az esetet, amin külön-
ben Pipi „a magánember” jót mulatott.

gaz, később jutalom formájában - mert, mint Jávorai Bé-
la írta kritikájában: „a rendezés együttessé formálta a színészi
gárdát” -, visszakaptuk a büntetésül ránk kirótt összeget!

A szezon - számomra utolsó darabja, a bűbajos osztrák
operett, a *Fehér ló*, hasonlóan a Lili bárónő rendezéséhez, Bagó
Laci játékmesteri segítségével készült. Laci, a kedves, bohém cim-
bora a Nemzetiből jött Kaposvárra. Másik munkatársamat, Kar-
dos G. Gyurit, az Avram Bogatir hét napja szerzőjét - azóta a trü-
lőgiát is megírta -, még Győrből ismertem.

Győri utazásaink valóságos gyötrelmek voltak, mert
akkoriban már Tatánál igazoltnak kezdték az embe-
reket, kivált a fiatalokat, hova és miért utaznak Hegyeshalom fe-
lé. Gyuri elunva a vegzálást, az örökös „hova megy?”, „milyen
utcában van a színház?” és egyéb kérdéseket, egy alkalommal a
szokások „miért megy Győrbe?” kérdésre habozás nélkül rávág-
ta:

- Coitálni!

A meghökkenett határőr, nem érve a szót, vigyázzba vág-
ta magát és tisztelgett:

- Az más! - adta vissza a személyit.

Nos, Gyuri ezzel a szemtelen szellemességgel dolgozta át
a Fehér ló szövegkönyvét. Aktualizált, politikai „bombákat” rob-
bantott a kuplékban. A híres „Mondják hát, mit tehet a Zsiga ró-
la?” számban alaposan odamondogatott az „Aczél”-os színhá-
zaknak... A jól sikerült revü - nyolc táncospárt szerződtetett a szín-
ház erre az alkalomra -, bár tetszett a nagyjedeműnek, éppen
politikai aktualizálásai miatt nem nyerte el a kritika tetszését.

„A Fehér ló eljutott Palesztinába - Kardos a negyvenes
évek végén harcolt az illegális zsidó hadseregben az angolok el-
len! - Dél-Afrikába, Brazíliába, Angliába és az Egyesült Államok-
ba is. De, hogy hogyan jutott el 1964-ben Kaposvárra és miért,
erre nincs magyarázat...” - írta a Somogyi Néplap.

Ezzel a bemutatóval azután lezárult az első, egy eszten-
deig tartó kaposvári korszakom, mert Bozóky Pista hívására - fő-
rendezőnek nevezték ki Szegedre -, átszerződtem a tiszaparti vá-
rosba, ahonnan két év múltán, 1966-ban tértem ismét vissza.

Amikor most, második kaposvári tartózkodásomra
tértek, nem önigazolást akarok írni, - bár lenne elég
okom perbe szállni Mihályi Gábor A Kaposvár-Jelenség című
tendenciózus könyvével -, és nem emlékiratot. Pusztán arról van
szó, hogy amikor az ember kiaraszol a világból, meg akarja
keresni az el nem kötött szálakat, hogy legalább önmagában
békévé oldja a múltat.

1996 tavaszán Bögel József, a minisztérium előadója,
egy bemutató után megkérdezett, lenne e kedvem visszamenni
Kaposvárra főrendezőnek?

- Ki lesz az igazgató?

- Lacina László.

Még a főiskoláról ismertük egymást. Ő az úgynevezett
„Káder osztály”-ba járt. Az évfolyammal egy évvel alattunk vé-
geztek a rendező szakot, azzal a nem titkolt szándékkal, hogy
belőlük választják majd a magyar színházak leendő direktorait.
Valamennyien jóval idősebbek voltak a főiskolás komái és ko-
rábban mindegyikük - úgymond - a kultúra különböző területein
dolgozott.

Lacinával többször beszélgettünk a főiskolán és egy íz-
ben, valamilyen munkával kapcsolatban még a lakásán is jár-
tam. El tudtam képzelni a vele való együttműködést, ezért Bögel
kérdésére, némi töprengés után igent mondtam.

Nem sokkal később - igaz, én csak vezető rendező-
ként - megkezdtük az új évad előkészítését. Lemen-
tünk Kaposvárra, autóval jártuk a várost, kijelöltük a leendő rek-
lámtáblák helyét. A színészek jobb elhelyezése érdekében az új
direktor két további színészszállást „aranyoskodott” ki Böhm elv-
társtól, a megyei tanács elnökétől, egyet a Bajcsy-Zsilinszky, s egy
másikat a Tóth Lajos utcában. Felhőtlen egyetértésben alakított-
tuk ki az 1966-67-es játéktervet is. Többek között Lehár, Kálmán,
Szirmai, Euripidész, Shakespeare, Dürrenmatt, Halasi Mária és
Görgy Gábor művei szerepeltek az év műsorán. Lacina az
Othello-t, az öreg hölgy látogatását és a Halasi Mária írta da-
radot állította színre, rám a Luxemburg grófia - szezonnyitó elő-
adás -, az Elektra és a Rokokó háború várt. A kezdet kezdetén
szinte baráti kapcsolat alakult ki közöttünk s míg az új lakásokat
át nem adták, hetekig közös szobában laktunk.

A társulat is jó volt. Miskolcra jött a nagyszerű hősnő,
Demeter Hedvig, valamint az életben és színpadon méltó párja,
a hősi szerepekben remeklő Simon György. Az üstökösként indult

Csíkos Gábort - a Maros torkolatba evezünk fel Szegedről -, a vízen „csábítottam” a Tisza partjáról a Kapos mentére. A varázslatos szépségű, ifjú heroina, Timár Éva Pestről, a sokoldalú buffó, Máriáss Jozsó pedig Egerből szerződött a Csiky Gergely Színházhoz. A társulat erőssége volt még a forradalom miatt börtönvisselt, őszerejű komédiás Lengyel János, a miniatűr pillanatok mestere Garay József és az íróként is működő Gyórfy László, akit a kollégák csak „golyóstoll”-ként aposztrofáltak. A régiek közül ott maradtak: Pusztai Péter; a két, Tibi Forgács és Rózsa; Egervári Klári; Pálfi Alice, Tóth Béla „bácsi”, Komlós Pici és a többiek. Rendezőként Félix László és Bagó László szegődött hozzánk, díszletet - mások mellett - Langmár András, jelmezt Pócs Éva tervezett.

Első bemutatónk a *Luxemburg grófia* volt, s bár a sok helyről verbuvált komédiásgárda más-más játéktípust képviselt, jóízű, szinte népopera előadás sikeredett rendezéséből.

Időközben átadták az új színészszállásokat is. Én Csíkos Gabival, Timár Évával és a Simon házaspárral a Tóth Lajos utcában kaptam szobát, melyet a festőtárban dolgozó Király néni zsákvászonra festett „faliszőnyegeivel” csinosított ki. (Egyet még ma is őrzök közülük!) Reggelente az egész földszintes házát ínycsiklandó kenyérrillat lengte át, mert utcai frontján egy pékség működött. Fél év sem kellett hozzá, a kedves, idős eladó nő minden reggel kopogott az ablakon, s egy fél liter tej kíséretében két ropogós kiflivel ébresztett.

A „megtört szívek házában” - a két új szállást lordok házána beczték -, azonban nem változott semmi. Az épület, ha lehet, még lerobbantabb lett s ha egy-egy bemutató, vagy vidám este alkalmával a legfelső emelet - ott volt a színészek szállása -, hangosabb volt a kelleténél, kipattant az udvar közepére az enyhén illuminált „Mozgalmi Mariska”, akit állítólagos tizenkilences veterán volta miatt nevezett így a színészszej, és öklét rázva üvöltött:

- Színészek! Színészek! Lesújt rátok a vörös ököll

Szakmai névjegyemet új beosztásomban *Euripidész Elektrájával* kívántam letenni. Erős stábot hoztam össze. Két szegedit hívtam vendégül: a díszlettervező Székely Lászlót és a koreográfusi működését akkor kezdő Imre Zoltánt. A kóruszövegek nagy részét Tarnay György karmesterrel zenésítettem meg, mert úgy gondoltam, a görög előadások mintájára azokat a kar éneklő és táncolja! Timár Évi és Csíkos lélekbe markoló Elektrát és Oresztészt formáltak, Klütaimesztraként Demeter Hédi remekelt. Karvezető Egervári Klári volt és karban énekel, táncolt és verset mondott a későbbi szegedi primadonna, Török Vera, valamint egy kezdő kislány: Pogány Judit.

„A jellemalkotás lélektani realizmusa a hősökben, a cselekmény izzó drámaisága, feszülő érzései és különböző intenzitással robbanó indulatai az alappillérek ebben a produkcióban” - írta a Film Színház Muzsika.

A kritikusok csak azt nem értették (?), hogy miért emeltem ki és tettem a darab végére a kórus szövegéből a Devecseri fordította sorokat:

„Ne higgye senki, hogyha már lefutja is
első körét jog ellen, hogy legyőzte
az igazságot, míg végcéljához el nem ért!”

Pedig egyszerű: 1966 ősze volt...

Az első, szinte észrevétlen surlódás az igazgató és köztem abból adódott, hogy amikor be akartam ülni az általa rendezett Othello próbájára, zárt ajtók fogadtak.

- Nem szeretem, ha nézik a próbát! - indokolt kurtán-furcsán.

Nem értettem, hisz az én próbáimat bárki végigülhette, de nem sokat törődtem még akkor a dologgal. Annál is inkább nem, mert esténként együtt mulattuk az időt a klubban, mintegy ügyeletet tartva, vigyázva a rendre. Legtöbbször velünk volt Dékány Sándor is, a színház művészeti és párttitkára. Akkor még nem tudtam, s viselkedése sem jelezte, hogy orrol Lacinára, hiszen ő pályázott az igazgatói posztra.

A füstös, savanyúszagú klubban az itálé és a rex-e volt a vezető szerep, ám semmivel sem fogyott több alkohol nálunk, mint más, vidéki színházi büfékben. Különben is a társulat fiatalabbjai az igazgató, vörös hajú büfésnök kedvéért kérték a repetákat - legalább is ezt állították. S lehetett igazság a dologban, mert a klub vonzereje nagyot csökkent, amikor a démon hűtlenül átpartolt a vasút túloldalára az uszodai falatozóhoz.

Hangos botrányra csak egyre emlékszem. A jól sikerült Othello bemutatóján az igazgató és az egyik színész, Pusztai Péter keveredett heves szóváltásba. Én Csíkosékkal ültem, amikor felfigyeltem a vitára. Akkor már majdnem öltre mentek, sértegették egymást, lökdösődtek. Gyorsan feluszokoltam őket a portára, gondolván ott majd békét teszek köztük. Ám kibékülésről már szó sem lehetett, nyomban egymásnak estek. Én szerettem Pusztait s tudva, hogyha megüti Lacinát joggal távolítják el a színházról, ezért a verekedők közé ugrottam, így a pofozók mindkét oldalról rajtam csattantak. Miután a fegyelmin nem vallottam Pusztai ellen - szerintem mindketten egyformán ittasak voltak - Lacina, a saját szempontjából joggal, jó ideig nehezelt rámm.

A Tabáni *legenda* - Szirmai kései operettje - rendezésében sótlanra sikeredett. Nem tudtam mit kezdeni a vérszegény történettel s a kellemes, de nem karakteres muzsikával. Szerencsére Félix Laci ironikus Marica grófnő rendezése gyorsan helyre ültette a könnyű műfajon általam ütött csorbát.

Engem különben akkor már egy különös magyar darab foglalkoztatott, amellyel a színház a Dunántúli Színházak Találkozójára nevezett be. Időközben ugyanis Lacina kitaposotta a minisztériumból a Találkozóhoz kellő pénzt és a rendezés jogát.

Akkoriban írt ki a minisztérium egy drámaírói pályázatot, melynek házrom díjnyertes darabját a bírálóbizottság egyik tagja, Bögel József a kezembe nyomta:

- Válassz közülük, és csináld meg a találkozóra.

Görgey különös groteszkjét, a Rokokó háborút választottam. Amikor megkérdezték miért, az egyik fővárosi lapnak így indokoltam:

„- Azért, mert *olyan országról, olyan emberekről szól, ahol az igaz érzések valami különös álarc mögé bújnak, ahol az emberek hamis, hazug eszmék bűvöletében élnek s erről beszélni kell.*”

A darabból szokatlan stílusú előadás született, a hivatásos magyar színházak első abszurd előadása. Most vettem igazán hasznát az operettekben szerzett korábbi tapasztalataimnak. Az együttes némi meghökkenés után valósággal fürdött a szokatlan stílusban. A szakma roppant élvezettel, a kaposvári közönség zöme értetlenül nézte az előadást.

Mátrai-Betegh Béla így írt a produkcióról: „*Valamennyi színésznek az a feladata a játékban, hogy az embert és az eszmét, egyént és elvet egyszerre szólaltasson meg az alakításban, portrét is adjon, de karikatúrát is, szatirikus legyen és lírai.*”

Az év folyamán először sikerült a sok helyről verbuvált színészeket együttesé alakítani. „*A megformálás színvonalas eleganciája, a színpadi drámai anyagszerűség a színházat is magával emelte a közhelyek és sablonok lapályáról, valósággal szárnyalásra készítette*” - állapította meg Molnár G. Péter a Népszabadságban.

A Dunántúli Színházak Találkozóján Győr, Pécs, Veszprém és Kaposvár vett részt. A zsűri a fővárosból jött, elnöke Both Béla, a Nemzeti igazgatója volt. Hét díjat osztottak ki, ebből a mi színházunk négyet kapott: a legjobb női alakításért megszavazta Demeter Hédi és Timár Éva; különdíjat a díszletért Székely László, s alakításért Máriáss József; a legjobb rendezés díját pedig nekem ítelték.

Úgy hiszem, ezek után joggal jegyezhetem meg, hogy a Kaposvár-jelenség című könyv állítása, miszerint a Csiky Gergely Színház az ország legrosszabb teátruma volt, nem felel meg a tényeknek!

A Rokokó háború nem csak az országos sikert, hanem

egy fantasztikus barátság kezdetét is jelentette számomra. Akkor ismertem meg Görgey Gábort, akivel azóta is tart alkotói és baráti kapcsolatunk. Több, mint húsz alkalommal állítottam színre műveit itthon és külföldön. Görgey akkor - csodával határosan - egy súlyos betegségből épült fel, sápadt volt, törekeny, és mint egy gyerek a varázslatot, úgy figyelte a színészek ajkán életre kelő szavakat, a színpadon megelevenedő jeleneteket. Akkor debütált a színházi világban...

A szezon a Lacina rendezte, korrekt előadás, Az öreg hölgy látogatása zárta.

Nyugodtan állíthatom, hogy a Rokokó háború sikere, - ahogy a szakmában mondják, - „ügyeletes zseni”-t csinált belőlem. Érthető, hogy sürgetni kezdtem főrendezői kinevezésemet, hisz úgy véltem, bizonyítottam arra való alkalmasságomat. A vász elöl azonban indoklás nélkül kitért a minisztérium...

A következő évad előtt jelentősen megváltozott a magánéletem, szeptember elején megnősültem. Ez azt jelentette, hogy az elkövetkezendő időben, ha csak lehet, igyekeztem minél több időt Pesten tölteni. A társulaton belül egy lényeges változás volt csupán: Félix Laci helyett Gyökössy Zsolt szerződött hozzánk rendezőnek. Diplomarendezését nálunk készült színre állítani Zsámbéki Gábor, választott darabja Goldoni Mirandolinája volt.

A szezonban műsorra került még többek között Visnyevszkij Első lovashadserege, a Csárdáskirálynő Petress Zsuzsával, Pirandello Hat szerep szerzőt keres című drámája, a My Fair Lady, egy esztrád műsor artistákkal és a kitűnő bűvészsel, Rodolfoval fűszerezve, valamint a drámapályázat egy másik díjnyertes műve, Révész Gy. István Első harminchat óra.

Visnyevszkij darabját a hivatalos ünnepre, az októberi forradalom ötvenedik évfordulójára vettük elő. Áírtam és az avantgarde totális színház igényével állítottam színre. Teletűzdeltem filmbetétekkel - akkoriban sokat dolgoztam a TV-ben is - „és Vata Emillel szürrealista díszletet terveztettem... A színpad légtérét egy hatalmas fóliafelhő uralta, melyet hol haragos égnek, hol komor felhőnek világítottam, máskor pedig ez szolgált különös hatású vetítőszenként. Emillel s az utolérhetetlen keléssel, Vincze Jóskával, napkig égettük, pörköltük a „forradalom viharában megperzselődött berendezési tárgyak”-at a színház mögötti parkban, az arra járók nagy megdöbbenésére.

A bemutató komoly szakmai sikert aratott. „Az előadás megjelenésében erőteljes és képzeletgazdag. Olyan, amit a népszínházi stílushoz sorolhatunk” - írta Molnár G. Péter. Mágis emlékszem két fiatal színész nő megrendítő miniatúrájára: Bessenyei Zsófi drámai erejű menyecskéjére és Pogány Judit meggyalázott fiatal lányára. Az igazi színészi kiugrás azonban Csikos Gábor öserejű parasztlány alakítása volt.

A próbák során rengeteget segített nekem asszisztensem, munkatársam és barátom, Paál István, akivel, hogy több pénzt kereshessen, még egy karakterszerepet is eljártattam. Még Szegedről hoztam magammal ezt a tehetséges embert, ahonnan az Egyetemi Színpad éléről, politikai okokból elűzte a városi pártvezetés. Paállal, Lengyel Jancsival és Csíkosossal négyesben sülvé-főve együtt voltunk. Még ebédelni is együtt mentünk a Latincába, a „szakszervezeti népkonyhára.” Pedig Isivel komoly veszélyt jelentett közös asztalhoz ülni, ugyanis a levesestálból egyetlen merítéssel képes volt a sűrűjét kihalászni. Az egyetemi menzáról hozta e különös tudományát. A második fogás nagyobb húsadagja érdekében lázasan csaptuk a szelet a jó ötvényes konyhalánynak, pedig valóságos bányarém volt az istenadta!

Alkalmanként a Béke bárjában is tiszteletünket tettük, s bizony megesezt, hogy a meggondolatlan, aki a társaságunkban lévő színészekkel tiszteletlenül viselkedett, rövid úton a bár közepén csordogáló szökökútban találta magát...

November hetedikén a kor szokásainak megfelelően pénzesező zúdult a jól működő színházra. Míg a megjutalmazott kollégák szép summát raktak zsebre, én a Somogy megyei Mű-

vészeti Díj plakettjével és erkölcsi dicsőségével utaztam haza Budapestre.

Mi tagadás, akkor már valóban én voltam a szakmában az „ügyeletes zseni”. Minél nagyobbak voltak a sikereim, annál hűvösebbé vált Lacina és köztem a kezdetben szoros, majdnem baráti viszony. Külön asztalt tartottam a klubban, melynek rendszeres „látogatói” Paál Isti, Lengyel Jancsi, a Simon házaspár, Csikos Gabi, Timár Évi, Garai Jocó voltak. A szakmai sikereimre egyre féltékenyebb direktor sosem ült közénk, sőt szóvá tette:

- Mit klikkezel te? Folyton sügtok, búgtok s csak egymással akartok dolgozni.

Én nem vettem tragikusan észrevételét.

- Ha az, aki csak tehetséges színészekkel akar dolgozni, klikkezik, akkor vállalom a klikkezést!- válaszoltam.

Dékány Sándor párt és művészeti titkár egyre többet támadta Lacinát és engem is; állandóan heccelt ellene.

- Ő nem akarja, hogy főrendező legyél, mert féltékeny rád - állította.

Igaz volt-e vagy sem, máig sem tudom, az azonban tény, hogy állítása csak rontotta a Lacina és köztem lévő kapcsolatot.

Első komoly összetűzésünk is ebben az időben volt. Lacina elintézte, hogy a Csárdáskirálynő több napos jugoszlávai turnéra mehessen. Nagy dolog volt ez akkoriban, s én mégis ellene voltam, mert a választott dátum - a karácsony előtti időszak - az általam próbált első kaposvári musical, a My Fair Lady főpróbahetét szakította meg. Kértem, követeltem, tegyük más időpontra, hiába, Lacina hajthatatlan maradt.

Németh Lili gazdasági igazgató - akkor már nem kátyázott, hanem mint egy speciális kaposvári Párka, a klubban kötögetet és fülelt -, a hátam mögött agitálta a társulatot:

- Csak nem hagyjuk el a vendéglátókat? Mariborban gyönyörű a temető és roppant olcsó a fonal! Különben is jól jön egy kis karácsonyi bevásárlás.

És a „fonal turné” az útjára indult...

A My Fair Lady körül más gondok is voltak. Takarékosági okokból a színház a pécsi díszletet vette meg, és én ebben csináltam a mi előadásunkat. Amikor a színház elutazott, nekem, a vezető rendezőnek semmi intézkedési jogosítványom nem lévén, nem tudtam a díszleteket Pécsről áthozatni. Így történt meg a magyar színház történetek az a példátlan esete, hogy a bálkép díszleteit a színészek, velem együtt, a premier szünetében látták először.

Szóval a társulat ment és én Lengyel Jancsival - Higgins-t játszotta - s még egy-két prózai színésszel „csuklóztam”, hogy ne essünk ki a darab hangulatából. E bajok ellenére az előadás, ha nem is hibátlanul, de jól sikerült. Egervári Klári elragadó Elisa volt, Mária Jozsó született szemetes és Lengyel elvakult, mégis szemérmes, sebezhető Higgins.

A bankett után Jancsival, levezetésképpen, hajnalban még betértünk a Kapos szálló portájára, mert tudtuk, hogy az ügyeletes Cerberus jó pénz ellenében, a pulit alól mindig elővárszol némi gégeolajat.

- Két cseresznyét és két esernyőt kérek! - rendelt a rózsás hangulatú Lengyel Jani.

- Minek az esernyő, művész úr? - hökkent meg a portás.

- Minek! Minek! Nem látja, hogy mennyire eláztunk?

A szezon derekán Zsámbéki is elkezdte diplomarendezését. Lakása nem lévén, jó ideig az én szobámban aludt, egy hálószobában. Szonyatos küzdelmet vívott a színészekkel, és végül is remek előadást hozott létre. Míg ő látványos csatáját vívta a színpadon, addig én vére menő háttérakat folytattam a gazdasági vezetővel s a direktorral, hogy elhárítsak előle minden, művészi munkáját gátló akadályt.

A Dunántúli Színházak Találkozója ez alkalommal Az első harminchat órá-t állítottam színre. A mű alap gondolata egyetlen kérdés: „Föl lehet-e áldozni egy népet, egy rögeszméért?” A történelmi példázat Krisztus kereszthalála és felátadása közötti harminchat órát dolgozta fel. ismét sikerült iga-

zi csapatmunkát létrehozni és újra mi arattuk a találkozót legnagyobb sikerét.

A „színház *elragadó előadást produkált!*” - írta Hubay Miklós. „S.J. rendezése a gondolati és szakmai készenlének jó példáját mutatta fel a nagyszerűen megkomponált és művészen kivitelezett előadásban” - így Molnár G. Péter.

Fencsik Flóra Pestre javasolta, Lukácsy az Elet és Irodalomban a magyar színi évad legjobb bemutatójának ítélte az előadást. Egyedül Pándi szállt vitába a darab és az előadás eszméiségével, mert ideológiailag veszélyesnek tartotta azokat.

A színház belső helyzete alaposan megváltozott a szezon végére. Köztem és Lacina közt egyre mélyült a konfliktus, mert ő igazgatói hatalmával élve, minden neki nem tetsző javaslatomat, kezdeményezésemet megtorpedózta. Elérte, hogy Dékánynak mennie kelljen a színházból, s eltávozott a gazdasági igazgató, Németh Lili is. Hogy helyzetét erősítse, leszerződött rendezőnek és párttitkárnak egy káderosztályos évfolyamtársát, akit a társulat nagy része a háta mögött - Moldova regényére utalva - csak „elbocsátott légiós”-nak titulált. Én ellensúlyként - a színházi főosztályvezető helyettese, Malonyai Dezső segítségével - igaz, csak vendégnek, de meghívtam évfolyamtársamat, a Pécsen dolgozó Sík Ferit. A most már türelmetlenül sürgött főrendezői kinevezésemet azonban továbbra is elodázták.

Egy kérdés volt csupán, amiben egyetértettünk Lacinával: Zsámbéki és Koltai Róbert szerződésében. Új tagunk lett még Solti Berci és Dánffy Sándor.

Az 1968-69-es szezon műsortervét szinte öltöztető viták közt alakítottuk ki. Az Úri muri, Raffai és Görgey egy-egy darabja, a János vitéz, valamint az Hernani - Sík rendezésében - került műsorra. Zsámbékira a Leányvásár, és a Windsori víg nők rendezése várt. Szándékoztunk stúdiót is indítani, melynek műsorán Wittlinger: Ismeri Ön a tejutat?; Fry és Vámos Árpád azonos témát feldolgozó Ephesusi özvegye valamint Schisgal Tigris-e és Gépírókja szerepelt volna. Ezekből csak az utóbbi kettő került bemutatásra Zsámbéki rendezésében.

Nyáron megszületett Emese lányom és természetesen, hogy a későbbiekben még több időt akartam otthon tölteni. Különben is kezdett már elegendő lenni a Lacinával való állandó konfrontációból.

Első rendezésem a Handabasa, *avagy a fátyol titkai* volt. Vörösmarty darabját Görgey dolgozta át és Stark Tibor írt hozzá pompás folkbeat zenét. Eljátszására az akkor divatos Scampolo együttest szerződöttünk.

„Jellemet, fejet és sok egyébbet szeretne tisztítani ez a kedves, zenés komédia” - nyilatkoztam. Egy mondata: „Más a mozgalom és más a család” szállóigévé vált a színházban.

A pazar, jókedvű előadás láttán Görgey boldogan nyilatkozta: „Úgy találtam rá a drámára, mint egy rég áhított szerelemre.”

Három lézengő fiatal szerepében Csíkos, Dánffy és Koltai remekelt. Robinak csak a zenével volt baja. Sohasem találta el a megfelelő hangnemet, bár a zenekar kétségbeesetten igyekezett őt magával vonszolni.

- Miattam hiába ülnek itt, úgysem hallom mit játszanak - mondta, s nyomban elnevezte őket „Hiábáék”-nak.

Koltaival együtt a klubba beköltözött Berki legendás figurája is. Hajnalig hallgattuk az azóta már a kabaréból is jól ismert történeteket.

A sajtó egyöntetűen dicsérte a darabot és az előadást. „Beates magyar múlt” - írta Demeter Imre, „Könnyű koktél nemes anyagokból” - így Lukácsy András. A Magyar Hírlap „S.J. stílusa, együttest teremtő sikerei”-ről írt. A Film Színház Muzsikában Máriaassy Judit megállapítja: „A szerző játszik. A nézőtér harsány jókedve, viharos tapsa igazolja a játék jogosságát.”

Az előadást legjobban Molnár G. Péter sorai jellemzik: „A rendezés időzójelenesen hozza a múlt századi ömlengő szerelmi jelenetek színpadi stílusát, tele van friss és gunyoros ötletekkel és

nem hiányzik belőle a kamaszos lendület sem.”

A siker sodrában összeállítottam és megrendeztem az első és egyben utolsó kaposvári irodalmi presszó előadásomat „Vallomás a beat nemzedékről” címmel. Bárány, Salinger, Jevtusenko, Garai és Mroček művei hangzottak el a műsorban.

Egy verőfényes őszi délután sürgősen behívatott a színházba Lacina.

- X-et bolti lopáson érték! Tíz deka kávé tett kifizetetlenül a táskájába! Azonnal fegyelmet hívunk össze és eltávolítjuk a színházból.

X megbízható művésznő volt, soha semmi problémát nem okozott, becsületéhez kétség sem fért. Évek óta ismertem és tudtam róla, hogy rendkívül szétszórt ember. Tiltakoztam az elbocsátása ellen.

- Nem vagyok hajlandó lejártni a színházat! - érvelt Lacina.

- Én pedig nem engedem, hogy egy embert valami ostoba hibáért, félreértésért kilökjünk az utcára és megbélyegezzünk!

Szó szót követett s a vita üvöltözéssé fajult a kint hollgatózók nagy gyönyörűségére.

- Nem engedem kirúgni, ha kell Gáspár Sándorig elmegyek! - bömböltem ultima ratióként.

Gáspár Sándor neve hatott - ő volt akkor a SZOT főtitkára, a fegyelmet lefolytattuk, de X továbbra is a színház tagja maradt. Cselekedetemet máig sem bántam meg, mert kollégánk becsületben és tiszteletben megöszülten ment nyugdíjba sok évvel később.

Ez az eset végképp kibékíthetlenné tette a kettőnk közti ellentételeket. Az összetűzések szakmai és egyéb kérdésekben mindennaposakká váltak. Lacina nem tudta megbocsátani a katasztrófális, - legalábbis ő úgy érezte, - presztízsvesztést, nekem pedig végleg elegendő lett a véget nem érő vitákból, torzalkodásokból, a főrendezői kinevezés folytonos ígéretéséből.

Kedvetlenül fogtam az amúgy is sorsüldözött Szerencse *Készlhamosa* című zenés vígjáték rendezéséhez, hisz éretten bennem a gondolat: elmegyek a színházról. A darab műsorra tűzésével alaposan melléfogtam, s hiába javítottam a verszegény történeten a „mű” nem lett jobb tőle. Minden reményem a zenében volt, mert az akkori idők két legjobb slágerszerzője, Lovass Róbert és Dobos Attila írta. Ám az élet közbeszólt, Dobos Mary Zsuzsival megpattant, azaz disszidált, szerzeményeit tilalmi listára tették, s így a mi előadásunkból ki kellett venni azokat. Ez zel azután végleg összekuszálódott az amúgy is gyengécske fércmű.

Ahelyett, hogy elálltam volna a bemutatótól, valahogy összetákoltam az előadást és miközben két főszereplőm minden figyelmét - érthetően - az egyidőben próbált Gépírók-beli szerepének szentelte, kieroszakoltam a bemutatót. Langyos siker volt... „S.J. egy-két észrevehető rendezői ötleten kívül keveset adott ehhez a darabhoz... Az előadás egyenetlen, éretlen” - írta Wallinger Endre -, ám én bukásnak könyveltem el ezt a rendezésemet.

Efiaskóval véglegesen becsuktam magam mögött a Csiky Gergely Színház ajtaját. Figyelmeztettem barátaimat és tehetségesnek tartott kollégáimat, hogy feladom a Lacina és köztem folyó, a színháznak és nekem csak ártó értelmetlen meccset. A minisztériumban személyesen mondtam levelező rendezői beosztásomról s bár Malonyai türelemre intett, mondván: rövidesen megkapom főrendezői kinevezésemet, kijelentettem, nem kérek a további presztízsharcokból. S egy kapóra jött külföldi vendégrendezői meghívást elfogadva, megkönnyebülten elutaztam Jugoszláviába.

Igaz, mesém végére érve, még ma is sóvárogva gondolok a Csiky Gergely Színházban töltött időre, nem csak azért, mert három évtizeddel fiatalabb voltam, hanem azért is, mert azok az esztendőik is a színház sikeres évadai, melyeket igazatlanul akarnak kitörölni a kaposvári teátrum történetéből.

JÁVORI BÉLA • DRÁVAI HALÁSZ